

Олександр Заремба
Олександр Федоренко

МОДЕРНІЗАЦІЙНИЙ ДИСКУРС ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ НА ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

У статті розглянуто аспекти, які характеризують дискурс національної ідентичності в українському суспільстві на початку ХХІ століття. Окреслено погляди провідних українських науковців щодо цієї проблематики.

Ключові слова: дискурс, національна ідентичність, суспільство.

Alexandre Zaremba, Alexandre Fedorenko. Modernizing discourse of identities in Ukrainian society at the beginning of the 21st century. The article deals with aspects which characterize discourse of national identity in Ukrainian society in the beginning of the 21st century. Opinions of main Ukrainian scholars as to these problems are considered in the article.

Key words: discourse, national identity, society.

Одним з виразних викликів перед людством у сучасному глобалізованому світі є ущільнення політичних просторів планети завдяки розвитку нових інформаційних та

промислових технологій, модернізації та інтенсифікації комунікативних засобів взаємозв'язків. Різноманітні дискурси, що відбивають тенденції глобалізації та інтеграції, дають змогу розглядати в різних контекстах практику політичних процесів у новітньому українському суспільстві.

Термін «дискурс» використовується відмінно різними за фаховими сферами зарубіжними та вітчизняними дослідниками, які позначають цим поняттям специфічну форму актуалізації колективної історичної пам'яті суспільства та формування нових знань про соціальні умови його функціонування. Тобто дискурс – це певною мірою є спосіб позначення конкретної сфери політичного життя суспільства.

Сутність поняття дискурсу можливо розглядати в його взаємодії з низкою інших ключових понять політичної науки – ідентичністю, владою, ідеологією. Це амбівалентне поєднання значною мірою виявляється в дискурсі щодо проблем національної ідентичності, різним аспектам якого присвячено широкий обсяг емпіричних досліджень вітчизняних вчених.

Поняття «дискурс» розглядається у зарубіжній та вітчизняній політологічній літературі з позицій локалізації тверджень стосовно конкретної сукупності процесів у просторі певного суспільства. Зокрема, процеси самовизначення спільноти людей у просторі творення нації під впливом ідейно-політичних, соціальних, культурних та інших суспільних орієнтацій розглядаються як вияв колективної ідентичності.

Безперечно, що серед факторів, які визначають сутність політичних процесів розвитку українського суспільства, помітне місце займають питання, пов'язані з усвідомленням громадянами України національної специфіки своєї держави та власної національної ідентичності.

Таким чином, проблемний дискурс національної ідентичності пов'язаний здебільшого з інституційною практикою функціонування суспільного життя в Україні. Очевидно, що втілювані в суспільних інституціях ідейно-політичні уявлення істотно впливають на продукування в політологічних дослідженнях низки підходів до формування наукових знань про змістовну структуру української політичної нації як суверенної європейської держави.

Важливе місце серед них посідають наукові знання, що виявляють уявлення, які сприяють утвердженню пріоритетів належності до української нації як новітнього суб'єкта всесвітньо-історичних процесів у локальному, регіональному та світовому просторово-територіальних середовищах. Проте,

виділяючи такий дискурс, доцільно акцентувати на актуальності проблеми аналізу сутнісних аспектів взаємозв'язку таких концептів, як нація, ідентичність, цивілізація, держава.

Одним з важливих аспектів відтворюваних у дискурсі національної ідентичності уявлень є його територіально-географічна структура. Йдеться насамперед про наявність уявлень щодо існування національної спільноти в межах кордонів єдиного та цілісного простору і єдності представників цієї спільноти навколо спільних політичних образів ідентифікації та діяльності.

Навколо змісту проблеми ідентичності саме як політичного явища останнім часом в вітчизняній науковій літературі розгорнуто науковий дискурс щодо вибору в українському соціумі на початку ХХІ століття типу ідентичності, який може поєднувати політичні й економічні інтереси, культурні та світоглядні орієнтації населення і цінності, до яких можна віднести людину, її права і свободи, розвиток інститутів демократичного та правового суспільства, толерантність до національного розвитку інших народів, їхньої історії, культури, мови.

Проблема співвідношення ідентичності і кордонів політичного співтовариства розглядається у світовій політичній науці з позицій теорії дискурсу, розробленої політичними філософами Ернесто Лаклау і Шанталь Муф. Така теорія є цілісною і фундаментальною, оскільки є основоположною для розвитку постструктуралістського напрямку інтелектуальної наукової думки і враховує усі реалії сучасної епохи в історії людства.

Важливою відмінною ознакою моделі постструктуралістського дискурсного аналізу від традиційних є акцентування уваги на просторовому розташуванні суб'єктів ідентичності. Вихідними позиціями формування дискурсу ідентичності в середовищі конкретного суспільства є наяв-

ність кордонів політичного простору та самодостатніх інституційних структур.

Виходячи з такої позиції можна стверджувати, що об'єднання на європейському просторі держав, сформованих національними спільнотами в конкретних географічних просторах – це локальний блок географічно-політичних регіонів. Населення цих регіонів не втрачає національної ідентичності, що виявляється у складних процесах прийняття Конституції Європейського Союзу і функціонування Європейського Парламенту.

Слід зазначити, що достатньо обґрунтованою є позиція з цього проблемного питання директора Інституту європейських досліджень НАН України доктора історичних наук А. Кудряченка, зокрема щодо оптимізації використання людських і природних ресурсів України з врахуванням особливостей стратифікації політичних, правових, соціокультурних, фінансово-економічних, транспортних та інших комунікацій у світовому політичному просторі. На його думку, невідкладним імперативом розвитку українського суспільства на початку ХХІ століття є його інтеграція в загальну систему європейських інституцій, що може сприяти раціональному і потужному використанню промислово-технологічного й інтелектуального потенціалу країни, становленню української держави як активного суб'єкта європейської та світової політики[1, с.240].

Потрібно зазначити, що Україна, Росія та інші країни пострадянського простору, як політичні регіони, є просторово-цивілізаційними утвореннями, які мають власні ідеологічні парадигми формування ідентичності, в основі яких культурні, політичні і соціальні традиції націєтворення та державотворення. Однією з основних політичних особливостей цих утворень є екстериторіальність, тобто підкорення населення законам власної держави і повний імунітет держави від юрисдикції іноземних держав. З огляду на такі обставини необґрунтованою може бути позиція у вітчизняних та іноземних наукових і політичних колах щодо протиставлення європейського універсального типу ідентичності і локального типу ідентичності як двох протилежних типів світоглядного сприйняття дійсності.

Універсальний тип ідентичності виявляє тенденції до культурно-цивілізаційної єдності і соціально-економічної

координації ринкової економіки європейських національних держав. Цей тип знаменний тим, що базується на ідеї ідентифікації громадян країн Європи як мешканців єдиного європейського географічного регіону, який вміщує взаємно пов'язані культурні традиції і практики суспільного буття різних народів.

Локальний тип ідентичності виявляє тенденції впливу конкретних просторових факторів на діяльність європейських держав як культурно-цивілізаційних утворень, які є легітимними суб'єктами реалізації власних національних інтересів у межах регіонального геополітичного утворення – Європейського Союзу. Такий тип ідентичності конститує неповторний і оригінальний спосіб буття певної національної спільноти і особливості її функціонування у регіональному і загальнолюдському вимірах.

Зазначимо, що національна ідентичність за своєю суттю багатовимірна, зокрема вона є чинником легітимації політичними інституціями прав і обов'язків індивідів у суспільстві та громадян держави. Втілення цих концептів у суспільному житті є можливим внаслідок впровадження інститутів демократії та свободи, з урахуванням політично-правової, регіональної, соціокультурної та економічної специфіки певної країни.

Розв'язання проблеми ідентичності у суспільстві, на нашу думку, є можливим внаслідок усвідомлення громадянами себе представниками колективної політичної спільноти і водночас культурної спільноти, яка має власну специфічну історію, ідейну та культурну спадщину. Ця обставина вказує на той незаперечний факт, що осердям сучасного політичного мислення в українському суспільстві має бути національна самоідентифікація, побудована на ідеї творення нинішньої політичної нації як своєрідного політико-правового і міжнародного суб'єкта взаємовідносин у світовому просторі.

Базовим принципом формування української нації, незважаючи на тривалий час перебування територій України у складі колоніальних імперій, був принцип етноцентризму, тобто окреслена в часових та просторових межах єдність міжпоколінної спільноти людей, об'єднаних спільною культурою і самосвідомістю. Протягом ХХ сто-

ліття, внаслідок політичного терору влади Радянського Союзу базові цінності етнічної спільноти (мова, звичаї, обряди, народне мистецтво, ідейні та культурні традиції) як основної і важливої складової частини українського соціуму вичерпали свій легітимуючий потенціал збереження і трансформації специфічного історичного досвіду.

Сучасна українська нація сформована на підставі принципу поліцентризму, тобто поєднання цінностей автотонного та інших етносів і цінностей громадянського суспільства. Національний суверенітет, незалежність держави, права людини є ціннісними орієнтирами усіх громадян держави.

Актуальність питання національної ідентифікації полягає ще й у тому, що внаслідок маргіналізації культурних цінностей і дискредитації політичних цінностей української етнічної спільноти за часів Радянського Союзу нинішнє поліцентричне суспільство України недостатньо підготовлене до сприйняття сучасних викликів і загроз глобалізації. Нова політична система національної самосвідомості недостатньо ще виконує регулятивну функцію у суспільному житті щодо утвердження сучасного українського соціуму як цілісної цивілізаційної, соціально-політичної функціональної системи.

Недостатня увага до аналізу процесів, які характеризують два етапи становлення цивілізаційної самосвідомості української нації, суттєво знижує аналітичне значення розробок моделі формування української національної ідентичності. Питання національної ідентичності є визначальним для подальшого буття української нації, яка, маючи власну державу, є самодостатнім суб'єктом взаємовідносин у світовому політичному просторі.

Проблема національної ідентичності в епоху глобалізованого світу є актуальною в усіх європейських державах, але в Україні та інших пострадянських державах спонукає суспільство до остаточного подолання соціального та географічно-політичного розколу між населенням різних регіонів власного простору. Тобто в нинішньому українському суспільстві значною мірою, як свідчить досвід соціально-політичних змін у 2004 – 2009рр. у нинішній час подолані обумовлені географічно-політичною відірваністю територій

України протягом ХХ століття суттєві розходження в соціальному досвіді та політичній культурі мешканців різних етнографічних та адміністративних регіонів.

Політичні реалії сучасного становища українського соціуму є наслідками подолання в суспільстві ідейного протистояння у 90-х роках ХХ ст. прихильників демократичних і комуністичних та соціалістичних поглядів, а на початку ХХІ століття – прихильників європоцентричного і євразійського цивілізаційно-контактного вибору України. За нинішніх умов у середовищі суспільства є протистояння владно-політичних груп, які орієнтуються на стереотипні уявлення про історичні події, соціальні та економічні процеси життя населення певних регіонів України.

Історичний досвід функціонування таких поліцентричних держав, як СРСР і

Сполучені Штати Америки, показує, що формування наднаціональних ідентичностей має територіально-національну або культурно-політичну основу, яка зумовлює формування усіх змістовних складових частин політичного життя. Це різні поліфункціональні та ідеологічні системи, але і в СРСР і США національна ідентичність формувалася на основі нагромадженого історичного досвіду конкретної національної спільноти, сформованих в її середовищі суспільних відносин і традицій державності.

Йдеться про те, що політична спільнота США сформувалася на основі англосаксонських цивілізаційних цінностей соціального й політичного життя, а формування політичної громадянської спільноти в Радянському Союзі відбувалося на основі системи цінностей російського народу і традицій, інтересів та ідеології російської імперської державності. Нинішня історична ситуація в Україні характеризується домінуванням державно-громадської моделі творення в середовищі суспільства зі стратифікованим етнодемографічним складом і багатofакторним географічним простором спільноти сучасного національного типу – політичної нації із розвинутими демократичними політичними інститутами та розвинутою правосвідомістю.

Можна зазначити, що в межах нинішнього політичного простору Європи національна ідентичність залишаєть-

ся природною формою вираження ідентичності політико-культурної спільноти, а національна держава – найоптимальнішою і найдодільнішою сучасною формою політичного об'єднання. Виникає складне і проблемне питання щодо того, чи може в нинішній час передача національними державами певних законодавчих і виконавчих владних функцій центральним інституціям Європейського Союзу нівелювати національну ідентичність і сприяти формуванню наднаціональної колективної ідентичності.

Наднаціональна європейська ідентичність є типом колективної ідентичності, який виявляє сукупність соціокультурних орієнтирів щодо відчуття належності громадян європейських країн до єдиного регіонального наднаціонального утворення. В контексті такої постановки питання, зазначимо, що аргументованою є позиція українського дослідника В. Ткаченка, який у дисертації «СНД як геополітичний феномен. Політологічний аналіз» захищений в Інституті політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, констатує факт того, що входування України в сучасних умовах до контрольованого Росією пострадянського простору є суттєвою запорукою для утвердження української держави як європейської за політико-правовим типом ідентичності її населення [2,с.449].

Формування європейської ідентичності є вагомою передумовою реалізації спільних інтересів національних держав, які зберігають свій державний суверенітет та суб'єктність у вирішенні усіх проблем внутрішньої та зовнішньої політики в межах цього наддержавного утворення. Процеси інтеграції є сприятливими для європейських держав у аспекті реалізації спільних регіональних проєктів та реалізації спільних інтересів у світовому просторі, зокрема у політичній, правовій, економічній та інших галузях.

Формування панросійської колективної ідентичності відбувалося у контексті процесів побудови російської імперської держави. Саме в просторово-територіальних межах російських імперсько-державних утворень, зокрема Московського царства, Російської імперії, СРСР, територія України була одним з об'єктів створення російської національної ідентичності.

Після розпаду Радянського Союзу у 1991р. Продовжувати для провідних кіл Російської Федерації створення єдиної ідентичності на пострадянському просторі можна було лише шляхом прямого культурно-інформаційного, економічного, політичного та військового контролю над країнами колишнього СРСР. Реалізація механізмів контролю та впливу на Україну та інші пострадянські держави здійснювалася передусім з метою коригування їхньої політики в гуманітарній, соціально – економічній, міжнародній сферах.

Відновлення політичного впливу Росії на терені України в межах такої структури як Співдружність Незалежних Держав (СНД), виявилось для конструювання панросійської ідентичності неефективним, оскільки такі теоретичні конструкції не мали науково обґрунтованої системи ціннісних орієнтирів у політичній та соціокультурній сферах. Політика наднаціональної ідентичності, яка проводилася Росією через СНД, виявилася неефективною саме тому, що вона була скопійована значною мірою з політики наднаціональної європейської ідентичності, тобто не враховані були певні відмінності становлення Росії як федеративної держави й правонаступника СРСР і Європейського Союзу, як регіонального угруповання.

Формування типу наднаціональної європейської ідентичності відбувається на рівноправних засадах, в межах Європейського Союзу відсутнє тотальне домінування англійської мови і кожна з країн має можливості виявляти свої політичні ініціативи. Центральною проблемою у формуванні такої наднаціональної ідентичності є вироблення спільних політичних, соціальних, економічних й духовних засад співпраці як для загального прогресу, так і для національного та цивілізаційного самоствердження європейських народів та формування ними єдиної міждержавної політичної системи.

Сучасна російська теоретична думка обґрунтування політики панросійської ідентичності базується на парадигмі конструктивізму. Науково-теоретична база реалізації національних інтересів Росії на пострадянському просторі ґрунтовно розроблена з метою поширення російської

наднаціональної ідентичності на території України та інших країн, але вже з проекцією на нові покоління людей, які не відчувають ностальгії за ідеолого-політичним і соціокультурним минулим Радянського Союзу.

Цілеспрямована політика формування панросійської ідентичності на пострадянському просторі на початку ХХІ століття ускладнювалася обставинами державницького статусу та правосуб'єктності України та інших країн на власній території та у міжнародних відносинах. Визначальною особливістю перехідних політичних процесів в Україні було подолання системної кризи колективної ідентичності та синдрому «лімітрофності» шляхом здійснення самоідентифікації населення та утвердження його

національної самосвідомості за територіальною та громадянською ознаками.

Основою домінуючої парадигми суспільної свідомості було відторгнення контексту російсько-імперської ідентичності, пов'язаного з міфами і реваншистськими настроями в суспільстві Росії і дистанціювання держави і громадянського суспільства як основних суб'єктів українського соціуму від політичних і культурних цінностей Росії. Найбільш ідейно продуктивними були дослідження представників української політичної науки, які синтезували досягнення вітчизняної й зарубіжної суспільно-політичної думки, змістовно й функціонально досягнули ідейно-політичний та соціальний досвід націєтворення та державотворення українського народу.

Таким чином, на шляху утвердження державності країни відбувалася ґрунтовна зміна парадигми суспільної свідомості, що зумовлювало усвідомлення в суспільстві образу України як самодостатньої цивілізаційної системи у контексті політичних, економічних, соціальних та культурних процесів в європейському регіональному просторі. Домінуючим в суспільстві став українсько-європейський проект формування уявлень про еволюцію та зміст геополітичної самоідентифікації української нації та держави.

Аналіз праць, присвячених цій проблематиці, свідчить, що новітній модернізаційний проект ідентичності в українському соціумі має перспективу реалізації на основі визнання пріоритетності в суспільстві чинників громадян-

нської ідентифікації, державного статусу української мови, пріоритетності української національної культури. Поряд із зазначеними чинниками в суспільстві і надалі існує характерний для українсько-російських відносин конфлікт ідентичностей, що базується на колоніальному (“імперському”) і антиколоніальному (“націоналістичному”) відповідних дискурсах[3,с.144 – 145].

У такій якості нинішня українська нація постає певним поліфункціональним феноменом, що виявляє специфічні особливості самосвідомості, політичного самоствердження і колективних інтересів, оскільки йдеться про українську політичну націю як самодостатнє суспільно-державне і культурно-політичне утворення, що поєднує громадян держави, які реалізують свої політичні, соціальні та інші права, виконуючи певні обов’язки.

Нинішня українська політична нація значною мірою має високий рівень суспільної консолідації, колективна політична ідентичність якої не залежить від впливу пан-російської наднаціональної ідентичності, яка не є співвідносною з орієнтаціями поліетнічного українського суспільства та його нагальними потребами. Від 2004 року політична національна спільнота в Україні є перебуває у стані утвердження громадянського суспільства, забезпечення в його середовищі прав і свобод громадян, утвердження правової і демократичної держави.

Нинішня українська нація може розглядатися як політична реальність, що виникла як результат різноманітних політичних процесів, які відбувалися на території сучасної України з давніх часів. Новітня українська держава, як політична організація суспільства поєднує історичні традиції українського етносу та інших етнічних спільнот, реалізовує владні і регуляторні функції в інтересах усього населення країни.

Конструкція українського історичного наративу є фундаментальною підставою для продукування колективної громадянської ідентичності в національному суспільстві новітньої української держави. Складовою частиною наукового дискурсу формування історичного наративу є дискурс конструювання ідентичності, тобто виокремлення українською поліцентричною національною спільнотою су-

купності специфічних особливостей свого політичного буття від історії буття інших спільнот, а також інтерпретація цих особливостей у ціннісних, смислових та духовних категоріях.

У нинішньому українському суспільстві сформований ідеологічний концепт спрямований на створення локального на національно-державному рівні типу колективної ідентичності, що може продукувати спільні цінності, уявлення про власну історію та цивілізаційну перспективу. Успішний розвиток процесів політичної консолідації суспільства є вагомим передумовою визначення спільних національних цінностей та інтересів, які можуть поєднувати усі етнічні та соціальні групи, котрі сформувалися на існуючому з давніх часів географічному просторі України.

Отже, складні політичні процеси за умов глобальних явищ, що відбуваються у різних сферах життя і на різних соціальних рівнях українського суспільства, зумовлюють необхідність об'єктивного та всебічного політологічного аналізу причин наявних проблем, а також наукового обґрунтування ефективних заходів, спрямованих на стабілізацію суспільства та спрямування його зусиль на досягнення конкретних позитивних результатів. Саме така обставина обумовлює наявність в історії новітньої української держави прикладів створення проблемних ситуацій у суспільно-політичному житті, коли неузгодженість політичних інтересів владних корпоративних груп і протистояння між ними призводили до занепаду соціальної сфери і економіки країни, до втрати її міжнародного авторитету.

Прагнення переважної частини населення суспільства до високих європейських політичних, гуманітарних та економічних стандартів життя є об'єктивною передумовою демократичних перетворень у його політичній системі. За такої обставини актуальною проблемою у суспільстві є зростання рівня політичної культури громадян, зокрема рівня знань про здобутки вітчизняної політичної думки, а також про наявні в ній новітні геополітичні ідеї та концепційні підходи.

Зазначимо, що у сучасній структурі політичних цінностей українського суспільства ключову роль починають відігравати норми демократичної і правової держави, які

виявляють аспекти реалізації прав громадян колективними суб'єктами суспільного життя. Однією з актуальних і важливих проблем творення сучасної політичної нації залишається формування фундаментальних основ загальнодержавного порозуміння і єдності українського суспільства.

Українська нація як цивілізаційна спільнота є носієм унікального історичного досвіду в політичній та інших сферах суспільства. Становлення її як суб'єкта світового політичного розвитку було зумовлене різноманітними географічними факторами, особливості детерміністського впливу яких окреслені у працях представників української політичної думки першої половини ХХ століття.

Однією із суттєвих і найважливіших особливостей сучасної політичної системи України є наявність політичної нації, яка є суб'єктом права у аспекті творення поліцентричного громадянського суспільства, держави та її соціально-політичних й адміністративних владних структур. Незважаючи на різні поведінково-ментальні і культурні стереотипи мислення, громадяни України, незалежно від регіону проживання відчують себе мешканцями єдиного політико-правового простору і представниками єдиної політичної національної спільноти.

Правове підґрунтя функціонування такого поліцентричного суспільства створено після прийняття Конституції України у 1996 р., у якій визначені законодавчі норми функціонування політичних інститутів, які регламентують повноваження органів державної влади та види їхньої політичної відповідальності. Тобто законодавчі норми Конституції України є політико-правовою основою формування політичної ідентичності населення України, зокрема щодо самовизначення громадян стосовно історичного минулого країни проживання, сформованих за певних історичних умов норм і цінностей політичного та культурного життя. Зазначимо, що складні аспекти сучасного географічно-політичного становища України можливо визначити у таких трьох вимірах:

– у регіональному – погляди населення східних і західних областей в орієнтаціях на державність і зовнішню політичну стратегію держави;

- у внутрішньополітичному – відсутність достатніх умов для якісної внутрішньої модернізації економіки у сучасному глобалізованому світі і формування цінностей політичного життя суспільства;

- у цивілізаційному – формування в українському суспільстві на політологічній базі наукових розробок провідних вітчизняних вчених моделі

«синтезної самоорганізації» політичного життя, тобто моделі, побудованій на основі синтезного сполучення здобутків іноземних суспільств і збереженні національних традицій та цінностей.

Характерною особливістю нинішньої політичної ситуації у світовому просторі є вирішення проблем суспільств окремих держав не за рахунок захоплення чи ослаблення іншої, а внаслідок участі в діяльності регіональних і світових організацій. Така глобальна тенденція пов'язана із загальними для людства загрозами існування, зокрема такими, як політична, економічна і соціальна нестабільність в окремих країнах і регіонах, поширення стратегічних видів зброї, забруднення навколишнього природного середовища, діяльність терористичних організацій, масова міграція населення.

Глобалізація розглядається у світовій науковій думці як процес формування взаємодії та взаємозалежності людей на планеті, який має різноманітні аспекти виміри: присутність засобів масової інформації та системи Інтернет у всіх процесах життєдіяльності людства; проблеми екології та міжнародної злочинності; взаємний обмін країн у сферах культури, освіти, наукових досліджень, туризму. Особлива увага звертається на роль транснаціональних фінансово-промислових корпорацій як носіїв глобальної політичної, соціальної та економічної системи, які завдяки усуненню територіальних обмежень у розвитку ринкових відносин володіють у всьому світі більшою управлінською владою, ніж національні урядові адміністрації.

Сучасний простір планети включає інтегруючі глобалізаційні центри (США, ЄС, Росія тощо) і локальні території. Діалектичний зв'язок між глобальними і характерними для локальних територій процесами позначають у сучасній іноземній науковій літературі поняттям «глокалізація» [4,с.50].

Глокалізація – це явище, що відбиває складне співвідношення локальних і глобальних процесів суспільного розвитку, тобто явище, яке визначає дискретний вияв аспектів глобалізації у певних локальних просторах. Сутність цього поняття полягає у синтезі усіх термінів, які характеризують взаємозв'язок, взаємопроникнення і взаємодоповнюваність глобальних і локальних тенденцій. Певною мірою такі тенденції виявляються через процеси глобалізації, які створюють загрозу руйнування форм і особливостей культурно-історичної і національної самобутності національних спільнот, що передусім спонукають транснаціональні корпорації чи наддержавні міжнародні структури контролювати стратегічно важливі для країни сфери економіки – фінанси, матеріальні ресурси, інформаційні і людські ресурси, а також впливати на політику держави та органи управління на всіх рівнях влади.

Співвідношення цих тенденцій виявляє сучасний стан асиметричної політико-територіальної структури більшості національних держав, суспільства яких, зберігаючи свою політико-культурну ідентичність, є максимально відкритими у фізико-географічному і політичному вимірах для інформаційного, товарного і фінансового співробітництва. Тобто внаслідок активізації широкого співробітництва між країнами та формування у планетарному просторі глобальних інформаційних і торговельно-економічних взаємозв'язків, населення світу набуває якості світової історичної спільноти.

Внутрішні чинники, які формують асиметрію у відносинах української держави, перебувають у площині політики, тобто у тих сферах життя суспільства, які формують політику: економічній, соціальній, духовній. Вплив цих внутрішніх суспільних чинників, зокрема політичних, соціальних та економічних, на процеси формування відносин української держави у регіональному і світовому просторах має комплексний характер.

Відносини між українською державою і сусідніми державами, зокрема з Російською Федерацією і державами Європейського Союзу, значною мірою є асиметричними, тобто нерівномірними. Такі асиметричні відносини є відносинами між державами, які мають різний природно-ресур-

сний потенціал і комплекс внутрішньополітичних та соціально-економічних взаємозв'язків.

Відносини з Російською Федерацією характеризуються наявністю певного комплексу протиріч у політичному і економічному вимірах. Відносини із державами та інституціями Європейського Союзу характеризуються особливостями спільних взаємовигідних процесів співпраці у різних галузях політики, економіки та гуманітарної сфери.

Ці різновиди асиметричних відносин значною мірою впливають як на процеси консолідації та досягнення політичної стабільності в українському суспільстві, так і на процеси створення передумов формування національної ідентичності громадян держави. Такі різновиди асиметрії можна означити як відносини на які впливають політичні суб'єкти на локальному просторі держави, а також і географічні параметри: територія країни, кількість населення, обсяги природних ресурсів.

У науковій політологічній літературі можна знайти досить широкий спектр критеріїв щодо розробки проблематики взаємозв'язків просторово-територіальних чинників із політичними процесами розвитку українського суспільства та інституцій держави. Незважаючи на різноманітність точок зору, переважна більшість науковців віддає перевагу одному концепту – суспільству як синтезній системі взаємовідносин суб'єктів на політичному просторі України.

1. Кудряченко А.І. Геополітика: Підручник/А.І. Кудряченко, Ф.М. Рудич, В.О. Храмов. – К.: МАУП, 2004. – 296с.

2. Шевченко М.М. Геополітичний статус України// Збірник наукових праць Науково-дослідного інституту українознавства – К.: Українське агентство інформації та друку «Рада» 2009. – Т. XXIV.С. 444 – 455.

3. Асиметрія міжнародних відносин/ Під ред. Г. М. Перепелиці, О. Субтельного. – К.: Видавничий дім «Стилос», 2005. – 555 с.

4. Шинковский М.Ю. Глокализация как предмет научного исследования/Политическая глобалистика: конфликт интерпретаций и пути его преодоления//АНО «Общественно-политический журнал. Журнал политической философии. Политика. Анализ. Хроника.Прогноз». Москва. 2008. С. 46 – 57.